

**Jak wspierać
młodych działaczy mniejszości
polskiej na Ukrainie i Białorusi?
Przykład programu
„Aktywni dla Polski”**

BARTOSZ CZAJKA

**Jak wspierać
młodych działaczy mniejszości
polskiej na Ukrainie i Białorusi?
Przykład programu
„Aktywni dla Polski”**

Projekt okładki
Michał Dworski

Zdjęcia
© Copyright by Instytut im. gen. Władysława Andersa

Korekta i adiustacja
Ewa Letachowicz

Raport 4/2021 został przygotowany w Centrum Analiz i Badań
Historycznych Instytutu im. gen. Władysława Andersa

Sfinansowano przez Narodowy Instytut Wolności – Centrum Rozwoju
Społeczeństwa Obywatelskiego ze środków Programu Rozwoju
Organizacji Obywatelskich na lata 2018–2030

© Copyright by Instytut im. gen. Władysława Andersa
© Copyright by Wydawnictwo Werset

ISBN 978-83-67064-08-8

Wydawnictwo Werset
ul. Radziszewskiego 8/216, 20-031 Lublin
tel. 81 533 53 53
wydawnictwo@werset.pl; www.werset.pl

Spis treści

Idea	7
Główne cele Programu Stypendialnego	9
„Aktywni dla Polski” w latach 2018–2021	11
IV edycja Programu Stypendialnego oczami uczestników organizacji polskich na Ukrainie i Białorusi	23
Organizacje i środowiska polonijne, w których działają beneficjenci Programu Stypendialnego	25
Perspektywy współpracy	29
Wnioski i rekomendacje	33

Idea

Program „Aktywni dla Polski” realizowany jest od 2018 roku. Ma on na celu podniesienie poziomu organizacyjnego i merytorycznego osób w wieku 18–35 lat, działających na rzecz polskości, poprzez prezentację modeli działań, jakie stosujemy w Polsce. Podmiotem realizującym program jest Instytut im. Generała Władysława Andersa, a głównym partnerem – Regionalny Ośrodek Debaty Międzynarodowej w Lublinie. W latach 2018–2021 uczestnicy programu mieli okazję spotkać się w Lublinie, gdzie uczestniczyli w szeregu wykładów, warsztatów i wizyt studyjnych realizowanych przy współpracy z organami samorządu terytorialnego, administracji państwowej, uczelniami wyższymi i organizacjami pozarządowymi z terenu Lublina i województwa lubelskiego. W 2020 roku koncepcja programu uległa znaczącej zmianie, poprzez utworzenie Programu Stypendialnego im. Prezydenta RP na Uchodźstwie Stanisława Ostrowskiego „Aktywni dla Polski”, który zaadresowany został także do przedstawicieli lubelskich organizacji pozarządowych. Zmiany te zaowocowały poszerzeniem kręgu odbiorców działań Instytutu Andersa, a Program Stypendialny umożliwił budowanie więzi pomiędzy młodym pokoleniem Polaków w kraju i na Wschodzie oraz wskazanie nowych obszarów, w których może rozwijać się współpraca pomiędzy polskim trzecim sektorem a środowiskami polskimi na Ukrainie i Białorusi. Najistotniejszy walor programu, oprócz merytorycznych i atrakcyjnych zajęć, polega na spotkaniu, wzajemnym poznaniu się i swobodnej wymianie poglądów między aktywnymi młodymi ludźmi z Polski, Ukrainy i Białorusi, dla których ważna jest polska tożsamość, działanie na rzecz lokalnej społeczności i rozwój osobisty. Niniejszy raport ma na celu podsumowanie kolejnych edycji Programu Stypendialnego im. Prezydenta RP na Uchodźstwie Stanisława Ostrowskiego „Aktywni dla Polski” oraz zaprezentowanie działań, które mogą stanowić

inspirację dla planowania i realizacji nowych projektów skierowanych do Polonii i Polaków mieszkających za granicą, ze szczególnym uwzględnieniem osób młodych. W niniejszej pracy autor na podstawie danych pozyskanych od uczestników oraz uwzględnieniu postulatów zgłaszanych przez przedstawicieli środowisk polonijnych na Ukrainie i Białorusi, stara się odpowiedzieć na pytanie, jakie działania warto podejmować i jak zmieniać dotychczas realizowane projekty, aby w sposób możliwie najbardziej kompleksowy wychodzić naprzeciw potrzebom Polaków z Ukrainy i Białorusi, a pośrednio – wszystkich naszych rodaków rozsiadanych po całym świecie, budując silną, atrakcyjną i nowoczesną Polonię, dumną ze swojego pochodzenia i tożsamości.

Główne cele Programu Stypendialnego

- Przekazanie młodym działaczom organizacji polonijnych narzędzi, które mogą wykorzystać w pracy na rzecz lokalnej społeczności w miejscu swojego zamieszkania,
- Rozwój kompetencji w zakresie zarządzania organizacją, pracy w zespole, promocji działalności, komunikacji w mediach społecznościowych, pozyskiwania środków finansowych na swoją działalność, współpracy z biznesem i sektorem publicznym, rozwijania aktywności społecznej,
- Pokazanie roli, jaką może odgrywać młode pokolenie w działaniach organizacji polskich na Ukrainie i Białorusi, korzystając z przykładu organizacji pozarządowych działających w Lublinie i na Lubelszczyźnie,
- Animacja i zwielokrotnienie kontaktów organizacji pozarządowych z województwa lubelskiego z Polakami mieszkającymi na Ukrainie i w Białorusi. Pomysł ma wpłynąć na rozwój wzajemnych relacji, co umożliwi podjęcie wielu inicjatyw służących rozwojowi społeczeństwa obywatelskiego na Lubelszczyźnie oraz w miejscu zamieszkania Polaków ze Wschodu,
- Budowanie więzi pomiędzy młodym pokoleniem Polaków w kraju i na Wschodzie poprzez wzajemne zrozumienie swoich problemów i potrzeb oraz podjęcie debaty na temat roli Polonii i Polaków za granicą,
- Doskonalenie umiejętności posługiwania się językiem polskim, który jest realnym kanałem komunikacji pomiędzy Polakami w kraju i za granicą,
- Poznanie przez Polaków ze Wschodu dziejów Lublina i Lubelszczyzny, jej wielokulturowości oraz historii związanej z unią lubelską (1569).

„Aktywni dla Polski” w latach 2018–2021

Pierwsza edycja programu realizowana była w dniach 9–13 lipca 2018 roku i miała charakter pilotażowy. Pięciu uczestników projektu wyłoniono w drodze konkursu, w którym oceniane były nadesłane zgłoszenia młodych działaczy organizacji polonijnych z Ukrainy i Białorusi. Brano pod uwagę przede wszystkim aktywność i zaangażowanie społeczne na rzecz mniejszości polskiej. W pierwszej edycji kryterium stanowiło jeszcze posiadanie Karty Polaka, z którego później zrezygnowano, biorąc pod uwagę dużą liczbę naszych rodaków nieposiadających tego dokumentu. Zasadą pozostawało to, iż osoby zakwalifikowane mieszkają, pracują lub studiują za wschodnią granicą Polski. Wyłonieni w ten sposób uczestnicy mieli okazję przyjechać do Lublina, aby uczestniczyć w przygotowanym z myślą o ich rozwoju cyklu szkoleń i wykładów. Przez cały okres pobytu Polacy ze Wschodu brali udział w kursie doskonalącym ich znajomość języka polskiego. Każdy dzień stał pod znakiem warsztatów, mających na celu wszechstronny rozwój uczestników programu i zdobycie przez nich cennych umiejętności. Szkolenia dotyczyły podstaw *fundraisingu*, legalizacji pobytu w Polsce, spraw konsularnych czy kaligrafii łaćńskiej i metod przekazywania wiedzy o historii Polski. Podczas pobytu w Lublinie uczestnicy programu mieli także okazję poznać jego zabytki i historię.

Urozmaicheniem programu była także wycieczka do Kazimierza Dolnego, obejmująca zwiedzanie tego malowniczego miasteczka oraz udział w prelekcjach dotyczących wymian studenckich oraz możliwości wzięcia udziału w programie Erasmus+. Niezwykle ważne z punktu widzenia Polonusów były wizyty w instytucjach publicznych. Jedną z nich był Lubelski Urząd Wojewódzki, w którym odbyło się szkolenie dotyczące zasad nabywania obywatelstwa polskiego. Zaprezentowano także zadania administracji publicznej w Polsce oraz historię urzędu. Cenne

1. Absolwenci I edycji programu „Aktywni dla Polski”

było także spotkanie i rozmowa z Wojewodą Lubelskim, prof. Przemysławem Czarnkiem. Oprócz tego uczestnicy mieli okazję zwiedzić lubelski oddział Instytutu Pamięci Narodowej i zapoznać się z jego misją i funkcjonowaniem, a także Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II, gdzie przybliżono im historię i ofertę najstarszej uczelni wschodniej Polski. Realizacja projektu została bardzo pozytywnie oceniona przez młodych Polaków ze Wschodu, o czym świadczą słowa jednej z uczestniczek: *Każdego dnia program zawierał różnorodne zajęcia praktyczne, które doskonale się uzupełniały. [...] pragnę podziękować organizatorom za możliwość uczestniczenia w wydarzeniu oraz tak ciepłe przyjęcie. Z pewnością wykorzystamy zdobyte doświadczenie oraz nabytą wiedzę podczas pracy w naszych stowarzyszeniach polonijnych. Projekty tego typu poszerzają horyzonty i otwierają możliwości zarówno dla uczestników, jak i organizatorów*¹.

1. V. Dvoretzskaya, „Aktywni dla Polski” z perspektywy uczestnika I edycji, „Biuletyn Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Lublinie”, 2 (2018), s. 30.

Od 8 do 12 lipca 2019 roku trwała II edycja programu „Aktywni dla Polski”. Podobnie jak w edycji pierwszej, uczestnicy projektu zostali wyłonieni drogą konkursu, w czasie którego oceniono aktywność i zaangażowanie w działalność na rzecz społeczności polskiej. Podczas trwania projektu nasi goście mieli okazję uczestniczyć w szeregu zajęć, wycieczek, spotkań oraz wizyt studyjnych w najważniejszych miejscach Lublina i województwa lubelskiego. „Aktywni” odwiedzili takie atrakcyjne miejsca jak Stare Miasto w Lublinie i Zamek Lubelski, Muzeum na Majdanku oraz Zamość. Dzięki nawiązanej w ramach programu współpracy, młodzi Polacy zza wschodniej granicy mieli okazję do odbycia jeszcze większej ilości ciekawych wizyt, połączonych z rozmowami z przedstawicielami poszczególnych instytucji oraz władz samorządowych i państwowych. Tradycyjnie odbyło się spotkanie z Wojewodą Lubelskim oraz pracownikami Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego poświęcone sprawom Polonii oraz kompetencji urzędu w sferze obsługi obywateli polskich i cudzoziemców. Funkcjonowanie samorządu w Polsce przedstawione zostało podczas szkolenia z Przewodniczącym Lubelskiego Sejmiku Wojewódzkiego, Michałem Mulawą oraz pracownikami Urzędu Marszałkowskiego. Uczestnicy projektu mieli okazję przyjrzeć się także zadaniom i funkcjonowaniu Konsulatu Generalnego Ukrainy podczas szkolenia prowadzonego przez pracownika konsulatu – Igora Iusa. Niezwykle cenne były spotkania ukazujące to, w jaki sposób w Polsce funkcjonuje szkolnictwo wyższe. Służyła temu wizyta na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim im. Jana Pawła II, zwiedzanie gmachu uczelni, wystawy w Muzeum Uniwersyteckim, wykład prof. Macieja Jończy z Katedry Prawa Rzymskiego KUL, a także warsztaty w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL. Zwieńczeniem panelu wizyt studyjnych były odwiedziny w lubelskim oddziale Instytutu Pamięci Narodowej połączone z prezentacją nowoczesnych metod nauczania najnowszej historii Polski oraz materiałów edukacyjnych tworzonych przez IPN. Dopelnieniem programu był szereg warsztatów, dających uczestnikom projektu nowe kompetencje językowe oraz dotyczące zakresu działalności społecznej. Codziennie odbywały się zajęcia z cyklu „Poznaj język ojczysty” poświęcone poszerzeniu znajomości języka i kultury polskiej. Niezwykle ciekawe okazały się warsztaty z kaligrafii łacińskiej prowadzone przez dr. Arkadiusza Adamczuka. Ogrom wiedzy przekazał młodym działaczom organizacji pozarządowych Michał Dworski – koordynator Regionalnego Ośrodka Debaty

2. Uczestnicy II edycji Programu podczas spotkania w Wydziale Spraw Obywatelskich i Cudzoziemców Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego

Międzynarodowej w Lublinie, który przeprowadził warsztaty z podstaw *fundraisingu*, czyli pozyskiwania funduszy na działalność organizacji pozarządowych.

Z ewaluacji edycji wynika, że tak urozmaicony program przypadł do gustu jego uczestnikom: *Współczesność i historia, duch odkryć i atmosfera przeszłości – to właśnie jest Lublin, który ukazuje się uczestnikom interesującego i urozmaiconego programu „Aktywni dla Polski”. Spacer po Starym Mieście z interesującym przewodnikiem, przebywanie w murach Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego czy wzięcie udziału w zajęciach językowych, daje nowe spojrzenie na Polskę i jej kulturę. [...] Było to bardzo inspirujące doświadczenie – napisała jedna z uczestniczek*².

2. E. Verezub, „Aktywni dla Polski”: odkrycia i wrażenia z perspektywy uczestniczeki II edycji programu, „Polonia Inter Gentes. Biuletyn – Rocznik Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Lublinie”, 3 (2019), s. 20.

Pod wpływem wniosków z realizacji dwóch edycji programu „Aktywni dla Polski”, zespół Instytutu Andersa oraz Regionalnego Ośrodka Debaty Międzynarodowej w Lublinie postanowił urozmaicić jego formułę, korzystając ze wskazówek uczestników, ankiet przeprowadzanych w środowiskach polonijnych oraz doświadczeń lubelskiego sektora organizacji pozarządowych. **III edycja, zaprojektowana w formule programu stypendialnego, w swoim założeniu skierowana była do dwóch grup: dotychczasowych odbiorców programu, a więc aktywnej młodzieży pochodzenia polskiego z Ukrainy i Białorusi oraz młodych członków lubelskich organizacji pozarządowych.** Taka zmiana odnosiła się bezpośrednio do częstego postulatu młodych Polaków ze Wschodu. Chcieliby oni nawiązać bliższe relacje z rówieśnikami z Polski oraz podjąć wspólne inicjatywy skierowane do społeczności w ich lokalnych środowiskach. Bardzo ważną kwestią jest również przedstawienie obywatelom Ukrainy i Białorusi, w jaki sposób w Polsce funkcjonuje trzeci sektor oraz pokazanie tego, że młodzi ludzie z powodzeniem mogą kierować pracami stowarzyszeń i fundacji oraz wpływać w sposób aktywny na otaczającą ich rzeczywistość. W rezultacie zaplanowano wydłużenie czasu trwania programu – do 10 dni, organizację szerszej oferty spotkań i warsztatów oraz poszerzenie grona uczestników projektu, w którym mogło wziąć udział 20 osób, wyłonionych z przedstawicieli środowisk polskich z Ukrainy i Białorusi oraz aktywnych członków lubelskich organizacji pozarządowych, rozumianych szeroko: jako stowarzyszenia, fundacje czy organizacje studenckie. Wszyscy uczestnicy wyłonieni zostali na podstawie zgłoszeń, zawierających opis dotychczasowej działalności oraz kilka zdań argumentujących chęć udziału w programie. Niestety, ograniczenia w przekraczaniu granicy dla osób, które nie uczą się bądź nie pracują na terytorium RP, uniemożliwiły realizację programu w zakładanej, stacjonarnej formie. Zamiast tego organizatorzy zaproponowali realizację zajęć w wersji online. **Od 21 do 30 września uczestnicy programu mieli okazję uczestniczyć za pośrednictwem Internetu w szeregu zajęć wpisujących się w cele przedsięwzięcia.** W ramach realizacji programu dofinansowanego z Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego, odbyły się zarówno zajęcia wypróbowane w trakcie poprzednich edycji: warsztaty z podstaw *fundraisingu*, zajęcia poświęcone sprawom konsularnym, warsztaty dotyczące wystąpień publicznych oraz „wirtualne spacer” po Lublinie.

Fot.3. Wizyta stypendystów w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL

Po raz pierwszy w programie omówione zostały zagadnienia związane z prowadzeniem mediów społecznościowych organizacji pozarządowej czy radzeniem sobie z konfliktami w grupie. Zajęcia uzupełniały wykłady poświęcone wzajemnym relacjom między Polakami, Ukraińcami i Białorusinami oraz wspólnej historii narodów dawnej Rzeczypospolitej. Tradycyjnie, program uzupełniono o codzienne lekcje języka polskiego.

Aktywność uczestników programu nie ograniczała się jednak do biernego udziału w przygotowanych zajęciach. Jednym z warunków uzyskania certyfikatu było przygotowanie pracy zaliczeniowej – projektu, opisującego inicjatywę służącą społeczności polskiej, która może być zrealizowana we współpracy z polskimi organizacjami pozarządowymi, szkołami, instytucjami czy osobami prywatnymi. Nadesłane w różnorodnej formie projekty były niezwykle wartościowe. Dotyczyły organizacji

wycieczek, konkursów, wymiany między szkołami. Ich wspólnym mianownikiem było wzajemne poznanie się i kontakt między młodymi ludźmi w Polsce, na Ukrainie i Białorusi. Stanowią one świetną bazę inicjatyw, które mogą być z powodzeniem realizowane w przyszłości. Podtrzymaniu kontaktu między uczestnikami i organizatorami programu służyć ma specjalna grupa, skupiająca absolwentów wszystkich edycji programu oraz grono działaczy organizacji pozarządowych, otwartych na współpracę z Polonią. Rolą tej grupy jest także przekazywanie informacji o projektach realizowanych przez Instytut Andersa i inne podmioty, skierowanych do młodych Polaków w Polsce, na Ukrainie i, jeśli będzie to możliwe, na Białorusi.

IV edycja Programu Stypendialnego im. Prezydenta RP na Uchodźstwie Stanisława Ostrowskiego – „Aktywni dla Polski” została zrealizowana w dniach 14–23 września 2021 roku. Dzięki dofinansowaniu w ramach programu NIW-CRSO NOWE FIO 2021³ organizatorzy mogli przeprowadzić projekt w pełnym wymiarze 10 dni dla grupy 20 osób – młodych działaczy organizacji pozarządowych z Ukrainy, Białorusi i Polski. W związku z panującą na Białorusi sytuacją, zasady programu zostały nieco zmienione tak, aby wziąć w nim mogły osoby przebywające i studiujące tymczasowo w Polsce. W ciągu 10 dni szkoleń uczestnicy programu stypendialnego:

- odbyli szkolenie dotyczące dezinformacji i weryfikacji informacji przeprowadzone przez specjalistę ze Stowarzyszenia Demagog,
- poznali podstawy *fundraisingu*, czyli pozyskiwania funduszy na działalność pozarządową dzięki szkoleniu poprowadzonemu przez Michała Dworskiego – dyplomowanego *fundraisera*,
- dowiedzieli się jak prowadzić media społecznościowe, aby dotrzeć do jeszcze większej ilości potencjalnych odbiorców – szkolenie poprowadziła Aleksandra Mazalon, właścicielka marki Beauty Boss – wsparcie dla branży beauty,
- odbyli szkolenie z wystąpień publicznych i autoprezentacji pod okiem Remigiusza Małeckiego – wieloletniego konferansjera oraz rzecznika prasowego Marszałka Województwa Lubelskiego.

3. Szczegółowe zasady dofinansowania opisane są na stronie <https://niw.gov.pl/nasze-programy/nowefio/nowefio-2021/> [dostęp: 09.11.2021].

Fot. 4. Zajęcia w ramach IV edycji Programu Stypendialnego im. Prezydenta RP na Uchodźstwie Stanisława Ostrowskiego „Aktywni dla Polski” odbywały się m.in w Lubelskim Centrum Konferencyjnym

W ramach programu stypendialnego oprócz szkoleń i warsztatów Instytut Andersa zaoferował uczestnikom szereg wizyt studyjnych w lubelskich instytucjach publicznych. Podczas tegorocznej edycji stypendyści mieli okazję:

- złożyć wizytę w Urzędzie Marszałkowskim Województwa Lubelskiego, gdzie poznali specyfikę funkcjonowania samorządu w Polsce, o czym opowiedzieli Zbigniew Wojciechowski – Wicemarszałek Województwa Lubelskiego oraz Janusz Wawerski – Przewodniczący Rady Powiatu Puławskiego,
- poznać rolę administracji rządowej, o której opowiedziała pani Agata Gruła – Dyrektor Generalna Lubelskiego Urzędu Wojewódzkiego,

a także funkcje i zadania Wydziału Spraw Obywatelskich i Cudzoziemców tego urzędu,

- dowiedzieć się jak wygląda współpraca samorządu z organizacjami pozarządowymi,
- poznać funkcjonowanie placówki konsularnej, o czym opowiedział pan Igor Ius z Konsulatu Generalnego Ukrainy w Lublinie,
- zapoznać się z misją i działalnością Instytutu Pamięci Narodowej podczas spotkania z udziałem prof. Tomasza Panfila.

Jednym z fundamentów „Aktywnych dla Polski” jest cykl warsztatów doskonalących znajomość języka polskiego. Jak co roku poprowadziła je Uliana Hirniak – dyplomowany glottodydaktyk oraz twórczyni kanałów Polishglots UA i Polishglots RU w serwisie Youtube.

Fot. 5. Zajęcia z języka polskiego prowadzone przez Ulianę Hirniak – twórczynię kanałów Polishglots UA i Polishglots RU

W ramach tegorocznej edycji uczestnicy mieli okazję spotkać się z Anną Dworską, która przybliżyła im zasady rekrutacji na zagraniczne uczelnie oraz opowiedziała, na co zwracać uwagę, wybierając miejsce podjęcia nauki. Wiedząc, że bardzo wielu absolwentów naszego programu wybiera studia w Lublinie, cenne było także spotkanie z Antonem Blazheievem – pracownikiem Centrum Programu Partnerstwa Wschodniego Politechniki Lubelskiej, który z ogromnym zaangażowaniem pomaga studentom zza wschodniej granicy podjąć studia w Polsce.

Bardzo ważnym komponentem programu było poznanie przez jego uczestników historii regionu. W ramach programu uczestnicy odwiedzili najważniejsze zabytki Lublina, w tym Zamek Lubelski, Stare Miasto oraz Archikatedrę. W programie uwzględniono wizytę w Państwowym Mu-

6. Stypendyści IV edycji programu w Kazimierzu Dolnym.

zeum na Majdanku – byłym niemieckim obozie koncentracyjnym i zagłady. Stypendyści zwiedzili także Katolicki Uniwersytet Lubelski im. Jana Pawła II – najstarszą uczelnię wschodniej Polski. Jeden dzień programu poświęcony został wyjazdowi do Kazimierza Dolnego, który dzięki swojej historii i architekturze stanowi jedną z wizytówek Lubelszczyzny. Dla stypendystów nie zabrakło również niespodzianek wychodzących poza oficjalny program. Gościem specjalnym tegorocznej edycji był znany YouTuber – Roman FanPolszy, z którym uczestnicy mogli porozmawiać i wymienić się wrażeniami na temat naszego kraju oraz poznać wiele nieznanych dotąd szczegółów dotyczących życia w Mołdawii i jej separatystycznej części – Naddniestrza.

IV edycja Programu Stypendialnego oczami uczestników organizacji polskich na Ukrainie i Białorusi

Na zakończenie realizacji programu stypendialnego jego uczestnicy zostali poproszeni o wypełnienie ankiet, które pozwoliłyby na ocenę stopnia realizacji zakładanych rezultatów, satysfakcji uczestników oraz w przyszłości umożliwiły wprowadzenie odpowiednich zmian w kolejnych edycjach programu. Dodatkowo kwestionariusze zawierały szereg pytań dotyczących dotychczasowych doświadczeń związanych ze współpracą z organizacjami polskimi, działającymi w miejscach, z których pochodzą stypendyści, czyli na Ukrainie i Białorusi. W IV edycji programu udział wzięło 16 przedstawicieli organizacji polonijnych oraz czterech członków organizacji pozarządowych z województwa lubelskiego. Świadczy to o coraz większej popularności programu i renomie, jaką w ciągu poprzednich edycji udało się wypracować. Warto zaznaczyć, że większość uczestników pochodzących z Ukrainy i Białorusi dowiedziała się o programie za pośrednictwem mediów społecznościowych (56,25 %) lub za pośrednictwem organizacji, w której działają (43,75%).

Wszyscy uczestnicy programu stwierdzili, że udział w projekcie spełnił oczekiwania, jakie w nim pokładali. Poproszeni o wskazanie zajęć, które najbardziej im się podobały, najwięcej stypendystów wskazało szkolenia z zakresu zapobiegania dezinformacji i *fact-checkingu* przeprowadzone we współpracy ze Stowarzyszeniem Demagog – wskazywało je aż 56,25 % stypendystów. Dużym uznaniem cieszyły się również zajęcia z *fundraisingu*, czyli pozyskiwania funduszy na działalność organizacji pozarządowej (wskazało je 43,75% osób) oraz warsztaty z wystąpień

publicznych (31,25 %). Kilkakrotnie wskazywano także, jako najbardziej interesujące, zajęcia z zakresu prowadzenia social mediów, lekcje języka polskiego oraz wizyty studyjne, a także wycieczki. Nie było zajęć, które nie podobałyby się więcej niż jednej osobie, przy czym uczestnicy wymieniali zajęcia, które im nie odpowiadały, zaznaczały, iż tematyka ta była im wcześniej dobrze znana. Zebrane dane pokazują, iż różnorodność zajęć realizowanych w trakcie Programu Stypendialnego jest jego zaletą i pozwala uczestnikom osiąść nową wiedzę i umiejętności.

Uczestnicy programu stypendialnego dobrze ocenili także organizację i przebieg całego projektu. Pytani o swoje wrażenia, niektórzy stypendyści zwrócili uwagę na potrzebę większej ilości działań integrujących całą grupę, szczególnie w pierwszych dniach programu oraz więcej spotkań czysto towarzyskich z udziałem wszystkich uczestników. Z całą pewnością należy uwzględnić te uwagi przy planowaniu kolejnych edycji programu.

Organizacje i środowiska polonijne, w których działają beneficjenci Programu Stypendialnego

Stypendyści Programu „Aktywni dla Polski” są osobami, które bądź mają korzenie polskie, bądź przynajmniej uczestniczą w działaniach organizacji stawiających sobie za cel zachowanie i krzewienie polskiej kultury, tradycji i tożsamości narodowej. W ramach ankiety podsumowującej udział w programie jego uczestnicy zostali poproszeni o scharakteryzowanie organizacji polskiej, w ramach której działali w ostatnim czasie. Na podstawie udzielonych odpowiedzi możemy podjąć próbę scharakteryzowania struktur, w ramach których funkcjonują społeczności polskie w miejscach pochodzenia stypendystów.

Działalność organizacji polskich opisanych w kwestionariuszach z reguły opiera się na organizowaniu wydarzeń kulturalnych, związanych z polskim językiem, tradycjami, świętami narodowymi i religijnymi. Organizacje biorą udział w festiwalach artystycznych, prezentując polskie pieśni, tańce czy też sztuki teatralne. Wiele spośród organizacji tworzy zespoły taneczne i chóry. Niezwykle istotną formą działalności jest nauczanie polskiego języka i historii Polski. Tego typu zajęcia przeważnie odbywają się w formie szkół niedzielnych. Organizacje polskie dbają także o cmentarze, groby, miejsca pamięci związane z polskością oraz historią regionu, w którym funkcjonują. Organizują także wyjazdy do Polski przy wsparciu organizacji takich jak Wspólnota Polska.

Poproszeni o wskazanie mocnych stron działalności znanych im organizacji polskich, stypendyści wskazali na szereg aspektów, które w nich cenią. Za mocne strony niektórych z nich uznano choćby wydawanie własnej gazety z informacjami o tematyce społecznej oraz historycznej, duże zaangażowanie członków organizacji, miłą i rodzinną atmosferę, służenie pomocą w kwestii załatwienia formalności związanych

Fot. 7. Zajęcia poświęcone prowadzeniu mediów społecznościowych przez organizacje pozarządowe

z uzyskaniem Karty Polaka, organizowanie wyjazdów i wymiany młodzieży. Wiele organizacji poszczycić się może bogatą ofertą zajęć, z których może korzystać lokalna społeczność.

Słabą stroną wielu organizacji na jaką zwracali uwagę stypendyści w uzupełnionych kwestionariuszach, była niska aktywność w świecie Internetu, szczególnie w mediach społecznościowych, poprzez które można dotrzeć z ofertą organizacji do wielu odbiorców, szczególnie młodzieży. Brak aktywności w mediach społecznościowych za główną wadę wskazało 31,25 % uczestników programu stypendialnego i był to najczęściej podnoszony mankament działalności organizacji polonijnych.

Często ankietowani używali stwierdzenia „są, ale nikt o nich nie wie”, odnosząc się do organizacji polskich w ich miejscu zamieszkania. Inne problemy na jakie zwracano uwagę w ankietach, to niska aktywność niektórych stowarzyszeń, brak czasu na intensywniejszą działalność, niskie zaangażowanie młodych osób, brak stabilnych źródeł finansowania, nieposiadanie własnej siedziby oraz, co wydaje się najbardziej niepokojące, zapisywanie się do organizacji ze względu na ewentualne korzyści, takie jak uzyskanie Karty Polaka, która ułatwia wyjazd i podjęcie studiów w Polsce. Należy zaznaczyć, że w odniesieniu do Białorusi uczestnicy pochodzący z tego kraju opisywali stan sprzed 2020 roku, od kiedy wszelka działalność polskich organizacji jest niemal niemożliwa z uwagi na represje ze strony białoruskich władz.

Perspektywy współpracy

Uczestnicy Programu Stypendialnego im. Prezydenta RP na Uchodźstwie Stanisława Ostrowskiego „Aktywni dla Polski” wskazali w ankietach szereg propozycji działań, na jakich według nich najbardziej zależałoby społecznościom polskim na Ukrainie i Białorusi, z których pochodzą. Niezwykle ważnym postulatem, który pojawiał się w szeregu wypowiedzi, było nawiązanie częstszych i bardziej intensywnych kontaktów z organizacjami pozarządowymi z Polski, opartych na udziale ekspertów z Polski w wydarzeniach realizowanych przez organizacje polonijne, organizowaniu szkoleń, lekcji języka oraz wykładów z zakresu historii i kultury. Drugim najczęściej pojawiającym się elementem było zwrócenie uwagi na potrzebę częstszego angażowania się młodzieży w inicjatywy realizowane przez organizacje polskie, tworzenie atmosfery przyjaznej młodym ludziom, dającej im możliwość angażowania się w działania organizacji przy jednoczesnym cedowaniu części obowiązków oraz decyzji w ich ręce. Postulowano także większą ilość działań integrujących zarówno samych członków organizacji, jak i częstsze wychodzenie z ofertą do lokalnej społeczności, niezwiązanej z daną organizacją czy środowiskiem polskim.

Stypendyści wymienili także konkretne formy wsparcia, jakiego mogłyby udzielić ich środowiskom polskie władze oraz organizacje pozarządowe. Ich postulaty można podzielić na dwie zasadnicze grupy: pomoc finansową i organizacyjną. W kwestii pomocy finansowej najczęściej postulowano dofinansowanie wycieczek do Polski, wymiany młodzieży, organizacji festiwali i innych imprez kulturalnych czy też umożliwienie zakupu pomocy naukowych. Pojawiły się także pomysły stypendiów dla nauczycieli uczących języka polskiego oraz młodzieży¹. Wsparcie

1. Wypowiedź ta wskazuje na potrzebę poszerzania oferty stypendiów dla nauczycieli, uczniów i studentów pochodzenia polskiego ze Wschodu, gdyż pomimo

Fot. 8. Spotkanie poświęcone roli Instytutu Pamięci Narodowej prowadzone przez prof. Tomasza Panfilą – pracownika Biura Edukacji Narodowej IPN

organizacyjne, według stypendystów, powinno polegać na organizowaniu szkoleń i warsztatów podwyższających kompetencje zespołów tworzących środowiska oraz organizacje polonijne w zakresie pozyskiwania funduszy czy obsługi mediów społecznościowych. Istotne byłoby także budowanie pewnej sieci kontaktów i porozumień organizacji, które

działań podejmowanych przez organizacje takie jak Stowarzyszenie „Wspólnota Polska”, Fundacja Wolność i Demokracja czy Fundacja im. Jana Pawła II, wciąż wiele osób liczy na wsparcie finansowe w tej formie. Być może informacje o możliwościach ubiegania się o stypendium nie docierają do wielu ich potencjalnych odbiorców.

wspólnie mogłyby zintensyfikować i rozwinąć swoje działania. Problem braku jedności i współpracy wewnątrz środowisk polonijnych jest problemem często podnoszonym, szczególnie przez młodych członków poszczególnych stowarzyszeń.

Wnioski i rekomendacje

Program Stypendialny im. Prezydenta RP na Uchodźstwie Stanisława Ostrowskiego „Aktywni dla Polski” w ciągu czterech lat swojego istnienia cały czas jest udoskonalany, a wnioski wyciągane po każdej zrealizowanej edycji służą do wzbogacenia oferty o nowe treści realizowane na zajęciach, lepsze rozwiązania organizacyjne i nowe metody pracy z grupą stypendystów. W związku z tym warto, aby przy realizacji tego typu przedsięwzięć korzystać z doświadczeń zespołu Instytutu Andersa zawartych w niniejszym opracowaniu. Poniżej zapisano najważniejsze wnioski, uwagi i rekomendacje, które zadecydowały o powodzeniu Programu Stypendialnego.

1. **Istotna jest dbałość o atmosferę i relacje.** Program Stypendialny od początku realizowany jest dla stosunkowo niewielkiej grupy uczestników, nieprzekraczającej 20 osób. Dzięki temu możliwe jest stworzenie przyjaznej atmosfery między organizatorami i uczestnikami mogącymi się bliżej poznać, porozmawiać i wymienić doświadczeniami. Rozmowa i wymiana myśli istotna jest zarówno pomiędzy samymi uczestnikami, jak i na linii uczestnicy – organizatorzy programu, dzięki czemu lepiej można zrozumieć specyfikę środowisk, z których wywodzą się stypendyści oraz skuteczniej odpowiadać na ich potrzeby. Temu służy także zastosowanie partnerskiego podejścia oraz pewne skrócenie dystansu wobec uczestników. Równie ważne jak szkolenia są wspólne posiłki i nieformalne rozmowy w kularach. Od początku projekt realizowany jest w oparciu o bazę noclegową oraz żywieniową o wysokim standardzie, a zajęcia, w miarę możliwości, prowadzone są w nowoczesnych i dobrze wyposażonych salach szkoleniowych. Dla organizatorów oczywistym jest, że tylko odpowiednie warunki wskazujące na poważne podejście do uczestników programu gwarantują ich pełne zaangażowanie i poczucie, że celem

projektu jest wprowadzenie rzeczywistych pozytywnych zmian w kierunku intensyfikacji i profesjonalizacji działalności organizacji polskich na Ukrainie i Białorusi.

2. **Tematyka zajęć, warsztatów, wizyt studyjnych nakierowana jest na poszerzenie kompetencji uczestników w taki sposób, aby otrzymali oni konkretne narzędzia do podnoszenia poziomu organizacyjnego wśród społeczności polskiej na Ukrainie i Białorusi.** Treści merytoryczne przekazywane w trakcie Programu Stypendialnego są wynikiem doświadczeń organizatorów oraz analizy badań naukowych i kwestionariuszy wypełnianych w trakcie każdej edycji programu stypendialnego. Z reguły najwyżej ocenianymi zajęciami są te, które dają uczestnikom nowe kompetencje i umiejętności, które mogą wykorzystać w ramach swojej aktywności społecznej. Jednocześnie kwestionariusze wskazują na konkretne słabe punkty w funkcjonowaniu wielu organizacji, takie jak promocja działań, odnajdywanie się w świecie mediów społecznościowych, zaangażowanie młodych osób czy pozyskiwanie środków na działalność. Ostatnia, IV edycja Programu, ujawniła pewien deficyt w postaci braku odpowiedniej ilości działań integrujących grupę oraz zajęć z zakresu budowania zespołu w organizacji pozarządowej – z całą pewnością należy uzupełnić te braki w kolejnej edycji „Aktywnych dla Polski”.
3. **Program skierowany jest do osób w wieku 18–35 lat.** Jak wynika z dotychczasowych badań Instytutu Andersa, opublikowanych m.in. w raporcie *Kondycja środowisk polskich na Ukrainie i Białorusi. Współczesność i perspektywy*¹, osoby w tym wieku są grupą, która często nie widzi dla siebie przestrzeni do działalności w organizacjach polskich istniejących w ich miejscu zamieszkania. Celem programu jest pokazanie, że to właśnie osoby młode, często w trakcie studiów lub niedługo po nich, mogą być dźwignią pozytywnych zmian, służących m.in. profesjonalizacji funkcjonowania organizacji i środowisk polskich za granicą. Szkolenia z zakresu posługiwania się mediami społecznościowymi, pozyskiwania funduszy, wystąpień publicznych czy budowania zespołu są atrakcyjne dla tej grupy osób i mogą być wykorzystane w realizowanej przez nie działalności na rzecz lokal-

1. B. Czajka, A. Lewkowicz, M. Lewkowicz, *Kondycja środowisk polskich na Ukrainie i Białorusi. Współczesność i perspektywy*, Lublin 2020.

nych społeczności w miejscach zamieszkania. Służą także budowaniu społeczeństwa obywatelskiego w państwach, gdzie idea ta dopiero kielkuje i jest często tłumiona przez władze bądź grupy oligarchiczne. Jednocześnie warto zauważyć, iż łatwiej jest dostosować treści, intensywność i zakres realizowanych zajęć do grupy osób w podobnym wieku – niektóre programy skierowane do Polonii realizowane są dla bardzo dużych grup osób, charakteryzujących się rozpiętością wieku od dzieci ze szkoły podstawowej do studentów. Takie podejście zdecydowanie nie sprzyja efektywności pracy z grupą.

4. **Program Stypendialny tworzony jest przy szerokiej współpracy z instytucjami publicznymi, rządowymi, samorządowymi i organizacjami pozarządowymi.** Dzięki partnerstwu społecznemu i publicznemu Instytut Andersa może zaoferować stypendystom o wiele bogatszy program, wykorzystując do tego potencjał wielu instytucji z terenu Lublina i województwa lubelskiego. Program pokazuje uczestnikom rolę samorządu w Polsce z myślą o wykorzystaniu tych doświadczeń w inicjowaniu pozytywnych zmian w krajach ich zamieszkania. Uczestnicy poznają także funkcjonowanie i rolę organizacji pozarządowych, które mogą realizować istotne społecznie zadania, co dotychczas nie jest regułą w wielu innych państwach. Stypendyści stykają się z urzędnikami w formie wizyt studyjnych, które odgrywają kluczową rolę w funkcjonowaniu cudzoziemców na terytorium RP – Urzędem Wojewódzkim czy placówkami konsularnymi. Dzięki temu mogą z jednej strony pewniej poruszać się w sferze formalności potrzebnych w trakcie dłuższego pobytu w Polsce, jak i mogą służyć radą osobom w miejscach swojego zamieszkania. Ważne jest również zapoznanie się z ofertą uczelni, programów stypendialnych i stażowych oraz innymi możliwościami podjęcia nauki bądź pracy w Polsce, a także podniesienia swoich kwalifikacji, które mogą wykorzystać w karierze zawodowej.
5. **Należy przywiązywać wagę do utrzymywania relacji w ramach sieci kontaktów tworzonej poprzez Program Stypendialny** oraz inne tego rodzaju inicjatywy. Warto, aby planując działania w formie stypendiów, warsztatów i innych form doskonalenia osób tworzących organizacje polonijne, realizować długofalową wizję zmian, jakie mogą dokonać się przy współpracy między absolwentami tego typu projektów, a polskimi organizacjami pozarządowymi, które

realizują statutową misję wsparcia Polonii i Polaków za granicą. Instytut Andersa, poprzez działania takie jak stworzenie wspólnej grupy w mediach społecznościowych oraz inne formy komunikacji, stara się utrzymywać kontakt z uczestnikami poszczególnych edycji „Aktywnych dla Polski”, co przekłada się na wspólnie podejmowane działania i jest źródłem cennych opinii na temat planowanych projektów oraz pomaga w dotarciu do kolejnych odbiorców, szczególnie za wschodnią granicą Polski. Warto rozważyć stworzenie zajęć skierowanych wyłącznie do absolwentów programu, które mogą odbywać się w formule online bądź hybrydowej, będących rozszerzeniem treści realizowanych w czasie programu, kontynuacją kursu języka polskiego czy też źródłem wiedzy o tematach historycznych i kulturowych. Spotkania te mogą również przybierać formę konsultacji i stałego wsparcia merytorycznego w podejmowanych inicjatywach, a także pełnić rolę wspomagającą koordynację i promocję działań w szerszym, międzyśrodowiskowym wymiarze.

6. **Poszerzenie wiedzy o polskiej historii i kulturze, a także relacjach polsko-ukraińskich i polsko-białoruskich powinno być nieodłącznym elementem programów wzmacniających potencjał organizacyjny środowisk polskich za granicą.** Polska kultura, osadzona często w narodowej historii jest niezwykle bogata i sama w sobie przyciąga odbiorcę różnych jej form: literatury, teatru czy filmu. W działalności organizacji polskich zbyt często sięga się po kulturę ludową i folklor, rzadziej natomiast po kulturę wyższą, co może zniechęcać osoby młode oraz odbiorców niezwiązanych na co dzień z polskością². Podczas wizyt w Polsce, stypendiów i wymiany uczniów oraz studentów warto ukazywać im także wartościową kulturę społeczną, organizować odwiedziny w instytucji kulturalnych: muzeach, teatrach czy kinach. Dla osób szerzej zainteresowanych tematem znakomitym rozwiązaniem są pogłębione wizyty studyjne w takich miejscach bądź warsztaty teatralne czy filmowe, które rozwiną pasje konkretnych osób. Niezwykle ważne są także zajęcia związane z historią Polski i historią regionalną, które w miarę możliwości odbywać

2. Na ten aspekt zwrócili uwagę m.in. twórcy *Strategii Zachowania i Rozwoju Języka Polskiego i Polskiej Społeczności na Litwie*, „Wileńszczyzna 2040”, s. 77. Dokument dostępny jest na stronie <http://polskiklub.lt/wilenszczyzna-2040/> [dostęp: 09.11.2021].

się powinny poza salami wykładowymi – w miejscach pamięci, muzeach czy placówkach naukowych. Jest to także znakomita okazja do zaprezentowania wspólnego dziedzictwa narodów, tworzących niegdyś Rzeczpospolitą Obojga Narodów oraz dyskusji na temat trudnych niekiedy relacji między Polakami a Ukraińcami i Białorusinami. Powinno się to czynić w sposób pogłębiony, lecz z uwzględnieniem wrażliwości uczestników programu oraz biorąc pod uwagę fakt, że sposób nauczania na temat tych relacji w szkołach na Ukrainie i Białorusi jest odmienny niż w Polsce.

Fot. 9. Absolwenci IV edycji Programu Stypendialnego im. Prezydenta RP na Uchodźstwie Stanisława Ostrowskiego „Aktywni dla Polski”

